

МІЖНАРОДНА НАУКОВО-ПРАКТИЧНА
ІНТЕРНЕТ-КОНФЕРЕНЦІЯ

«ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ
НАУКИ І ОСВІТИ
В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ»

ВИПУСК 74

31 серпня 2021 р.

УНІВЕРСИТЕТ ГРИГОРЯ СКОВОРОДИ
В ПЕРЕЯСЛАВІ

Рада молодих учених університету

Матеріали
Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції
**«ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ
НАУКИ І ОСВІТИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ»**

31 серпня 2021 року

Вип. 74

Збірник наукових праць

**РЕАЛІЗАЦІЯ НАСКРІЗНОЇ ЗМІСТОВОЇ ЛІНІЇ «ЗДОРОВ'Я І БЕЗПЕКА»
ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ ДЕМОГРАФІЧНОЇ ТЕМАТИКИ НА УРОКАХ
ФІЗИЧНОЇ ГЕОГРАФІЇ У 6 ТА 7 КЛАСАХ**

У статті описано авторське бачення щодо реалізації наскрізної змістової лінії «Здоров'я і безпека» при викладанні демографічних тем шкільного курсу фізичної географії у 6 та 7 класах у сучасних умовах реформування освіти та забезпечення на практиці компетентнісного підходу до навчання.

Ключові слова: *наскрізна змістова лінія «Здоров'я і безпека»; фізична географія; географія населення; технології навчання; методи та прийоми навчання географії.*

The article describes the author's vision for the implementation of the cross-cutting content line «Health and Safety» in teaching demographic topics of the school course of physical geography in 6th and 7th grades in modern conditions of education reform and ensuring a competent approach to learning.

Key words: Health and Safety cross-cutting content line; physical geography; population geography; learning technologies; methods and techniques of teaching geography.

У навчальних програмах із усіх шкільних предметів виокремлено такі наскрізні змістові лінії: «Екологічна безпека та сталий розвиток», «Громадянська відповідальність», «Здоров'я і безпека», «Підприємливість і фінансова грамотність». Наскрізні змістові лінії сприяють формуванню ціннісних і світоглядних орієнтацій учня, що визначають його поведінку в життєвих ситуаціях. Упровадження наскрізних змістових ліній у навчальний предмет передбачає розв'язування завдань реального змісту, виконання міжпредметних навчальних проєктів, роботу із різними джерелами інформації.

У цій статті із усіх перелічених наскрізних змістових ліній увагу зосереджено на реалізації на уроках фізичної географії наскрізної лінії «Здоров'я і безпека». У географії вивченням наскрізної змістової лінії «Здоров'я і безпека» прагнуть сформувати учня думовно, емоційно, соціально і фізично повноцінним членом суспільства, який здатний вести здоровий спосіб життя, допомагати у формуванні безпечного здорового життєвого середовища [2]. Реалізація названої наскрізної лінії розглядатиметься під час вивчення демографічної тематики.

Перші демографічні знання учні отримують у курсі «Загальна географія» (6 клас). Вивчаючи розділ IV «Планета людей», вони знайомляться із кількістю та розміщенням населення Землі, найбільшими за площею та населенням державами світу, вивчають вплив людини на природу. Слід зазначити, що у навчальній програмі взагалі не передбачено реалізації наскрізної змістової лінії «Здоров'я і безпека» під час вивчення названого розділу. Разом із тим, вважаємо, що розділ має широкі можливості щодо цього. Так, доцільно сформувати в учнів розуміння того, які чинники визначають кількість населення Землі (не тільки народжуваність, але й смертність), а також те, що розселення населення на Землі визначається сприятливістю та комфортністю середовища для життя людей: небезпечні для людей райони з екстремальними умовами є найменш заселеними.

Програмою також передбачено проведення дослідження (жіні-проєкту) із утилізації побутових відходів. Суть методу проєктів полягає у набутті учнями знань та навичок у процесі планування і самостійного виконання певних практичних завдань. Результатом роботи над проєктом є певний продукт, який потребує представлення (презентації). Дидактичний ефект проєктних технологій полягає у розвитку здібностей, образного мислення учнів, набутті та розвитку навичок комунікації та, головне – *використанні отриманих знань у реальному житті*. Під час роботи над проєктом із утилізації побутових відходів варто запропонувати учням з'ясувати склад побутових відходів та їх небезпеку для довкілля. Доречно також проаналізувати корисний досвід поводження із відходами (вторинного використання відходів) у розвинених країнах світу та дослідити проблеми із утилізацією побутових відходів у своєму населеному пункті. Й поділитися досвідом власної родини із цього питання. Учні мають переконатися у необхідності правильної утилізації побутових відходів. Із цією метою їм можна запропонувати ознайомитися із досвідом еко-блогерки Маріанни Бойко. Вона показала, як незначна зміна повсякденних практик може перетворитися на цікавий експеримент та роботу над собою. Родина Маріанни, окрім розділення сміття, спробувала максимально відмовитися від пластику на 104 дні. Однак, виклик полягав не лише в тому, щоб не купувати товари в пластикових упаковках та не використовувати пластикові пакети, а в тому, що потрібно було критично переосмислити весь процес споживання. Окрім нового сміття, сім'я також мала позбутися всього того пластику, який непомітно накопичувався роками, та взагалі мінімізувати свої відходи, нічого не викидаючи у смітник: відправляти відсортоване сміття на переробку (що навіть трохи

повповнює сімейний бюджет), а харчові відходи – у компостну яму. Врешті, сім'я Маріанни стійко витримала експеримент, і результат просто вражає. За день споживання в середньому у родині із чотирьох людей лишилося лише 35 грам сміття. У звичайних випадках лишається близько 2,5 кілограм сміття, яке не піддається переробці, на особу. Звісно, після 104 днів, проєкт не закінчився. Маріанна зазначає, що як тільки змінюєш погляд на проблему, шляху назад немає: «тепер ми з сім'єю купуємо менше, вибираємо продукти з мінімальним або безпечним упакованням, сортуємо та даємо свої відходи та ще більш свідомо підходимо до проблем екології». Такі приклади справді надихають, адже зміни в кожній окремо взятій сім'ї – це великі зміни [3].

Можна запропонувати учням представити результати дослідження у вигляді презентації та навіть соціального відео-ролика про поводження із відходами. До речі, під час виконання цього дослідження не лише реалізується наскрізна лінія «Здоров'я і безпека», але й формуються соціальна та громадянська компетентність, а також екологічна культура учнів та стимулювання їхньої суспільної активності.

Продовженням задавної логіки предмета географія у змістовній та компетентнісній частинах є курс «Географія материків і океанів» (7 клас). Демографічна тематика зустрічається в усіх підтемах цього курсу. Так, вивчення кожного материка завершується формуванням в учнів поняття про населення материка і його життєдіяльність у різних природних умовах, про особливості динаміки, розміщення, етнічного складу населення, розглядаються демографічні проблеми та шляхи їх розв'язання; систематизуються знання про етапи становлення сучасної політичної карти материка; формуються система знань про особливості державного устрою та господарства країн материка; поєднуються зв'язки України з країнами континенту.

Реалізація наскрізної змістової лінії «Здоров'я і безпека» під час вивчення населення материків полягає в усвідомленні значення санітарно-гігієнічних умов проживання і харчування для збереження життя і здоров'я людей (в тому числі на прикладі країн, що розвиваються), а також у розумінні можливих значних ризиків для здоров'я під час подорожей [2]. Названі завдання можна реалізувати шляхом *інтерактивної діяльності учнів*. Суть інтерактивного навчання полягає в тому, що навчальний процес відбувається тільки шляхом постійної, активної взаємодії всіх учнів. Вчитель в інтерактивному навчанні виступає організатором процесу навчання, консультантом. Головними в процесі інтерактивного навчання є зв'язки між учнями, їх взаємодія та співпраця. Завдяки цьому інтерактивні прийоми значно краще, ніж традиційні, готують учнів до зміня використовувати набуті знання у реальному житті. Вважаємо за доцільне починати застосування інтерактивних прийомів навчання із простих, доступних і зрозумілих для учнів. Одним із них є прийом «Прес-конференція». Вчитель слід розподілити учнів на представників країн будь-якого материка, наприклад, Південної Америки (Бразилія, Аргентина, Чилі, Венесуела) та іноземних туристів. Туристи мають задавати питання представникам щодо санітарно-гігієнічних умов проживання у країні, яку вони обрали для подорожі, а також щодо наявності природних вогнищ захворювань і поширення епідемій в країні (які інфекційні та паразитарні хвороби поширені в країні, якими є шляхи передачі інфекції, і чи достатньо наявні в туриста обов'язкової вакцинації, щоб бути захищеним упродовж усієї подорожі; якими мають бути заходи профілактики інфекційних захворювань тощо).

Однією із провідних освітніх задач під час вивчення населення материків є розкриття впливу людини на природу материка, а також введення поняття «стихийні лиха». Вчитель має наголосити на тому, що людина здійснює вплив на природу материків із моменту виникнення людського суспільства, і що цей вплив постійно збільшується, й на теперішній час досяг колосальних розмірів. На кожному материка вивчається вплив катастрофічних природних явищ та інших несприятливих природних чинників (клімат, вулканізм та землетруси, цунамі та ін.) на здоров'я людей, на виникнення природних вогнищ захворювань і поширення епідемій тощо. Це поглиблює логіку вивчення великого природного комплексу,

яким є материк. Вивчення природних об'єктів та катастрофічних природних явищ, які становлять небезпеку для населення материка, доречно організувати, використовуючи випереджувальні завдання для учнів. Так, під час вивчення африканського континенту учні можуть підготувати повідомлення про таке стихійне лихо, як шість сарани, яку африканці образно називають «літаюча чума», «квілим диавола». Повідомлення учнів про найбільш згубне стихійне лихо для Африки – посухи – вчитель може доповнити інформацією про те, що найсильніші посухи спостерігаються в Сахелі («пояс голоду» Африки). Учні за допомогою тематичних карт мають знайти, на межі яких природних зон розташовано Сахель та з'ясувати, які великі країни розташовані у цьому районі. Доречно також використовувати образні описи несприятливих (небезпечних) природних явищ. Такі відомості емоційні, їх можна застосовувати як засіб мотивації навчальної діяльності учнів. Результати роботи доцільно представити у вигляді складеної колективно або в групах *ментальної карти* «Стихійні явища природи в Африці та шляхи боротьби із ними». Учні мають не лише назвати ці явища, але й запропонувати заходи із запобігання (та/або) подолання чи зменшення наслідків їх впливу на довкілля. За наявності інтерактивної дошки вчитель може створювати ментальні карти разом з учнями на уроці, що дозволить максимально активізувати їхню навчальну діяльність. У створенні ментальних карт вчителем-географом допоможуть онлайн-сервіси, серед яких найбільш зручними є: FreeMind, XMind, Bubble, iMindMap, Mind42 [1].

Акцентуючи увагу учнів на впливі змін клімату на здоров'я та безпеку людей, вчителю варто наголосити на тому, що підвищення температури повітря створює надмірні проблеми зі здоров'ям і підвищує смертність, зростає рівень небезпеки через збільшення кількості стихійних погодних явищ, підвищується ризик кліматичних конфліктів за доступ до джерел прісної води; багато людей зникаються із загрозами харчової безпеки, вимушеної міграції; зміни в моделях опадів впливають на ситуацію із постачанням питної води, нестача якої може призвести до погіршення гігієни та підвищення ризику шлунково-кишкових захворювань; зміна кліматичних умов (потепління) впливає на появу захворювань, не характерних для даного географічного району, які передаються комарами, равликами або іншими холоднокровними тваринами тощо.

Вивчаючи аспекти впливу на здоров'я та безпеку населення несприятливих природних явищ, учні не лише продовжують навчання різним умениям (складання описів за тематичними картами, аналіз тексту підручника та додаткової літератури, групування інформації, її порівняння та конкретизація), але й розвивають власну емоційну сферу, а також навички асертивної поведінки, уміння раціонально спілкуватися, працювати в команді, знаходити творчі рішення розглянутих проблем тощо.

Висловлюємо сподівання, що запропоновані у цій статті методичні підходи щодо реалізації наскрізної змістової лінії «Здоров'я і безпека» нададуть допомогу вчителем географії під час викладання демографічних тем у шкільних курсах «Загальна географія» та «Географія материків і океанів».

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Гаврюшенко Г. В., Мельник І. Г. Методичні аспекти впровадження інформаційно-комунікаційних технологій на уроках географії. *Наукові записки Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка. Географічні науки*. Суми, 2018. Вип. 9. С. 236-246.
2. Наказ Міністерства освіти і науки України від 07.06.2017 р. № 804 про затвердження Програми для загальноосвітніх навчальних закладів. Географія (6-9 класи). URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-5-9-klas/geografiya-6-9-14.07.2017.pdf>.
3. Хто насправді впливає на зміни клімату? URL: <https://ua.boell.org/uk/2017/03/29/hto-naspravdi-vplivaie-na-zmini-klimatu>.